

■ Que es faci un seguiment intensiu i freqüent del funcionament dels centres on hi ha infants ingressats sota tutela o guarda, del tracte que reben i, en general, del respecte als seus drets. Aquest seguiment ha d'incloure l'escolta dels nois i noies, dels educadors i del personal que treballa directament amb els infants.

FOCUS 1

Les mancances en la detecció i la intervenció en l'assetjament escolar

En els conflictes de convivència entre iguals el Síndic sovint constata que el Departament d'Ensenyament i els centres escolars afectats conclouen que no hi ha una situació d'assetjament escolar, malgrat la presència d'elements compatibles amb aquesta situació (insults, burles, agressions amb reiteració).

Sovint aquesta negació del problema s'acompanya amb actituds que atribueixen el conflicte a suposades relacions difícils entre iguals, tot i la presència d'elements (burles, rebuig, etc. continuats en el temps) compatibles amb una situació d'assetjament escolar, d'acord amb la definició i els indicadors previstos en el Protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront l'assetjament entre iguals del Departament d'Ensenyament, i amb clars símptomes de patiment per part dels alumnes afectats.

El protocol esmentat defineix l'assetjament escolar com a conducta de maltractament psicològic i/o físic en el marc escolar d'un alumne o un grup d'alumnes a un altre de manera continuada en què es produeix una situació d'abús de poder amb intencionalitat per part de l'agressor o agressors i en què qui el pateix es troba indefens davant de qui l'intimida. L'assetjament entre iguals pot prendre formes diferents: agressions físiques, amenaces, insults, burles, difusió de falsos rumors, exclusions, etc. Els indicadors de coneixement o sospita d'una situació d'assetjament preveuen indicadors físics (lesions, problemes de son, canvis de pautes de menjar, tics nerviosos, etc.), conductuals (evitar determinats llocs, ser a prop dels mestres, ser rebutjat pels companys, etc.), emocionals (inseguretat, ansietat, canvis d'humor, tristesa, etc.) i relacionals (burles, insults, no-invítació a festes, no-participació a activitats, rebuig, etc.).

El Protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront l'assetjament entre iguals del Departament d'Ensenyament estableix que, en cas de coneixement o sospita, la direcció ha d'activar un equip d'intervenció integrat per l'equip directiu amb el tutor/a, l'orientador/a i altres persones del centre que la direcció determini (coordinador/a de convivència, persona referent de l'alumnat, etc.) per analitzar els fets i proposar mesures d'urgència si la gravetat de la situació ho aconsella.

Diversos d'aquests indicadors han estat presents en diversos casos objecte de queixa i el Síndic, més enllà de poder definir si es tracta o no de situacions d'assetjament escolar, exigeix que, a partir d'aquesta sospita, els centres escolars actuïn de manera decidida envers els alumnes presumptament assetjadors i envers els alumnes presumptament assetjats. Tanmateix, en molts supòsits, en comptes d'adoptar mesures que protegeixin el dret a la integritat física i a la

dignitat de l'alumnat presumptament assetjat (a qui ben sovint s'orienta a formular un canvi de centre) les actuacions s'encaminen fonamentalment a minimitzar la manifestació del conflicte, sense protegir els drets dels alumnes.

Així, s'observa una manca d'actuació suficient en la detecció i la valoració d'aquestes possibles situacions, pel que fa a l'escolta de tots els alumnes, els que són assetjats, els assetjadors i tot el grup; pel que fa a la implicació inicial de les famílies dels alumnes afectats (en la fase de recollida d'informació en què s'hauria d'entrevistar totes les famílies implicades de forma immediata); pel que fa al desplegament d'actuacions orientades a resoldre la situació de possible assetjament escolar (mediació escolar i dinàmiques grupals de resolució de problemes i de foment de la cohesió de grup), i també actuacions decidides envers l'alumnat suposadament assetjador (mesures cautelars, expedients disciplinaris, suport terapèutic o altres mesures educatives, actuacions en col·laboració amb les seves famílies).

RECOMANACIONS:

- El Departament d'Ensenyament ha de prendre les mesures pertinents perquè els centres docents creïn mecanismes per a una prompta detecció dels signes de patiment dels alumnes, per mitjà de l'escolta dels infants en els conflictes de convivència entre iguals.
- El Departament d'Ensenyament ha de garantir que els centres docents abordin de manera integral i decidida les sospites d'una situació de possible assetjament escolar, amb especial protecció per part dels professionals dels centres dels alumnes que en poden ser víctimes.

FOCUS 2

La detecció de situacions de maltractament psicològic i emocional d'infants i adolescents immersos en la relació altament conflictiva dels seus pares

La Directriu general d'actuació núm. 1/2014, de 6 de febrer, de la DGAIA, sobre criteris per a la intervenció en situacions de conflicte familiar en l'atribució de la guarda de fills en els supòsits de nul·litat, divorci o ruptura de parella de fet, estableix que:

- (1) La situació de desemparament s'ha de valorar respecte als progenitors d'una manera global.
- (2) Només és procedent la declaració de desemparament si és necessària la separació de l'infant o adolescent d'aquell que n'exerceix la guarda i cap dels dos progenitors és capaç de protegir o atendre adequadament l'infant o l'adolescent.
- (3) La declaració de desemparament no és la via jurídica adequada per resoldre l'atribució de la guarda i el règim de relació i visites entre els progenitors i els fills, atès que aquesta no és una competència de l'Administració pública, sinó que és una competència judicial.

(4) Una tasca essencial dels equips tècnics és conèixer si hi ha una resolució judicial de la guarda de l'infant o adolescent i incorporar les actuacions dirigides a la seva regulació (interlocutòria de mesures cautelars o provisionals o sentència en què s'atribueix la guarda dels fills) en el procés d'intervenció amb la família.

(5) Quan el conflicte entre els progenitors per la guarda de l'infant està judicialitzat, és en l'àmbit judicial en què s'ha d'establir el règim de guarda i custòdia, i els règims de visita i la relació entre els progenitors i els fills.

Davant d'aquests supòsits, la Directriu de la DGAIA destaca, bàsicament, dues situacions:

(1) Quan hi ha una resolució judicial que atribueix la guarda. En aquests casos determina que si no s'està complint la resolució judicial, s'ha d'assessorar el progenitor afectat, que s'ha d'adreçar al jutjat per demanar-ne el compliment i l'execució, sens perjudici de la possible denúncia penal si el fet pot ser constituïu de delictes o falta. Així mateix, la Directriu estableix que si es valora que l'atribució de guarda judicial s'ha de modificar, s'ha d'assessorar el progenitor que es valori capaç perquè s'adreci al jutjat de família de primera instància competent per demanar la modificació. I, en qualsevol cas, l'ens local o, si s'escau, la DGAIA, ha d'informar el jutjat competent i la Fiscalia de Menors (amb la sol·licitud que ho faci arribar al fiscal que intervé en el procés judicial) de la necessitat de canvi de guardador.

(2) Quan no hi ha una resolució judicial que atribueixi la guarda, cal assessorar el progenitor que es consideri capaç perquè insti judicialment les mesures d'atribució de la guarda dels fills que siguin procedents.

Així doncs, les línies d'actuació que preveu aquesta directriu se centren a deixar constància que la competència és judicial i, per tant, se centren a com actuar amb els progenitors (assessorar-los perquè insti judicialment les mesures d'atribució, modificació o execució de la guarda), la qual cosa el Síndic considera que és insuficient, ja que no fa cap referència a l'infant, i no concreta com s'ha d'actuar quan es detecta que els seus drets es veuen afectats pel fet d'estar immers en la relació altament conflictiva dels seus pares mentre duren els processos judicials d'atribució o modificació de la guarda o execució de les mesures. Únicament assenyala que la intervenció dels equips tècnics en les situacions de crisi familiars s'ha de circumscriure a l'àmbit d'intervenció que la Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència qualifica com a situacions de risc (capítol 11 del títol V de la Llei 14/2010, articles 102 i seg.), coordinadament i donant suport tècnic a les decisions i les intervencions judicials.

Certament, l'última ràtio sempre és la declaració de desemparament d'un infant, però prèviament al desemparament, recorda que la DGAIA té unes funcions, que no preveu la Directriu, de desenvolupar les actuacions necessàries per impedir que els infants i adolescents visquin situacions que són perjudicials per al seu desenvolupament integral o per al seu benestar, especialment davant de qualsevol forma de maltractament psicològic, i també d'assistir, atendre o protegir, si s'escau, els infants o adolescents afectats.

Quan l'infant es troba immers en la relació altament conflictiva dels seus pares, a banda del curs que segueixi el procés judicial, el que no preveu la Directriu és que és imprescindible valorar si les necessitats materials, però també afectives, psicològiques i emocionals de l'infant s'estan cobrint adequadament i si s'està garantint el respecte als seus drets com a infant.

Aquesta indefinició d'una directriu que, precisament, pretén definir les línies d'actuació de la DGAIA en conflictes parentals pot comportar que no es produeixin intervencions, que, de vegades, són necessàries, amb els infants i adolescents afectats per aquestes situacions. Pel que fa a aquesta qüestió, el Síndic recorda que aquest supòsit està recollit com a situació de risc en l'article 102.2.f (conflicte obert i crònic entre els progenitors, separats o no, quan anteposen llurs necessitats a les de l'infant o l'adolescent) de la Llei 14/2010, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. Així mateix, l'Ordre BSF/331/2013, de 18 de desembre, per la qual s'aproven les llistes d'indicadors i de factors de protecció dels infants i adolescents, inclou la instrumentalització de l'infant en els conflictes parentals.

La judicialització d'una crisi familiar, en cap cas, pot suposar alterar les funcions que té assignades la DGAIA per prevenir i evitar qualsevol tipus de maltractament a un infant o adolescent, per la qual cosa el Síndic considera que la Directriu general d'actuació núm. 1/2014, de 6 de febrer, sobre criteris per a la intervenció en situacions de conflicte familiar, suposa minimitzar el paper de la DGAIA en les seves funcions, ja que, com a administració competent en matèria d'atenció a la infància, ha d'aprofundir en la millora de la prevenció i la detecció d'aquestes situacions, i també reflexionar i fixar unes línies d'actuació que se centrin en la protecció, l'assistència, l'atenció o l'acompanyament dels infants i adolescents que viuen situacions de patiment psicològic i emocional en situació de crisi i conflicte parental, independentment de la seva judicialització.

RECOMANACIONS:

- Que es revisi la Directriu general d'actuació núm. 1/2014, de 6 de febrer, sobre criteris per a la intervenció en situacions de conflicte familiar en l'atribució de la guarda de fills en els supòsits de nul·litat, divorci o ruptura de parella de fet, en el sentit de definir més clarament els supòsits d'intervenció de la DGAIA en aquest tipus de maltractament i ampliar-los.